

ЛЕКТОРАТЪТ ПО СЛОВЕНСКИ ЕЗИК ВЪВ ФИЛОСОФСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРСИТЕТА „КОМЕНСКИ“ В БРАТИСЛАВА В КОНТЕКСТА НА СЛОВАШКО-СЛОВЕНСКИТЕ КУЛТУРНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

Светлана Кмцова

Университет „Коменски“ – Братислава (Словакия)

Резюме. В началото на своята статия авторката се спира върху историята на словенистиката във Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава, както и на личностите, допринесли за нейното развитие. По-нататък тя обръща внимание върху дейността на известния словашки словенист Мелихар Вацлав (1916 – 2013) като лектор и преводач. Отбелязва работа му в международните младежки католически организации Pax Romana и Slavia Catholica, благодарение на които през акад. 1938/1939 г. заминава на обучение в Словения. В Люблянския университет той се запознава със словенския език и култура и впоследствие се отдава на преводаческа дейност. Промяната на политическата система в Чехословакия през 1948 г. оказва неблагоприятно влияние върху неговото обществено положение и обещаващата му кариера на редактор и преводач. В периода 1974 – 1987 г. М. Вацлав преподава словенски език във Философския факултет на Университета „Коменски“. С неуморната си дейност той допринася за развитието на словашко-словенските културни взаимоотношения, а неговите преводи оказват положително въздействие върху рецепцията на словенската литература в Словакия.

Ключови думи: словенистика; философски факултет; Университет „Коменски“ в Братислава; словашки и словенски лектори по словенски език; Мелихар Вацлав

Още от самото начало на своето съществуване¹⁾ Катедрата по славянски филологии към Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава обезпечава обучението по полонистика и южнославянски филологии. Понастоящем към нея действат лекторати по български, полски, словенски, сръбски и хърватски език. Лекторатът по словенски език и култура се развива изключително динамично и непрекъснато обогатява своите педагогически,

научни и културно-образователни цели. От академичната 2012/2013 година словенският език се изучава в рамките на програмата „Средноевропейски изследвания“, а от акад. 2016/2017 г. може да бъде избран от студентите в програмата „Славянски изследвания“. В момента словенски език, литература и култура се изучават в курсовете по: словенски език и реалии (1 – 5), практически словенски език А/В (1 – 4), славянски език (словенски език, 1 – 4), словенска литература, странознание на Словения, увод в изучаването на словенската култура и литература, словенско кино, разговор на словенски език, фрагменти от словенската култура и др. В сътрудничество с Центъра за словенски език като втори и чужд език, както и със съдействието на Посолството на Словения в Братислава, лекторатът традиционно организира редица културни мероприятия. През последните години бяха реализирани проекти като: изложбата „Словашко-словенска дименсия“ (2016), представена в много словашки и чуждестранни музеи; „Дни на Словения в Банска Бистрица“ (2016) с авторско четене на писателката и илюстраторката Лила Прап; концерта на музиканта и фотографа Ладо Якша по случай стогодишнината от смъртта на писателя Иван Цанкар (2018); изложбата, посветена на 170 години от смъртта на поета Франце Прешерн (2019) и др. Внимание заслужава и публикационната дейност на лектората²⁾, чието съвременно състояние е резултат както от почти трийсетгодишното непрекъснато присъствие на словенски лектори, така и от усилията и личната ангажираност на местните словашки лектори по словенски език.

Словенско-словашките взаимоотношения в областта на културата и образованието имат вековни традиции, но развитието им става реално едва след създаването на институционална платформа, т.е. след основаването на Университета „Коменски“ в Братислава и на Люблянския университет през 1919 г., когато двата народа стават част от нововъзникналите държави Чехословакия и Югославия. От гледна точка на словашката словенистика следващият преломен период са 30-те години на XX век, когато в рамките на младежките католически организации се поставя началото на обмена на студенти. Центърът на словашките студенти католици (Ústredie slovenského katolíckeho študentstva) и Словенската асоциация на студентите (Slovenska dijaška zveza) се договарят за обмен на един студент годишно, като същевременно се обвързват с членство в европейската организация Pax Romana и нейното подразделение Slavia Catholica. В периода 1931 – 1937 г. в Братислава следват 8 словенци, а в Любляна – 8 словаци, главно във Философския и Юридическия факултет (Švaral, 2000: 455). Сред студентите, обучавали се в Любляна, се открояват имената на Йозеф Амбруш, Ян Костиха, Коломан Гералдини, Мелихар Вацлав, които впоследствие започват да превеждат от словенски език. През акад. 1933/1934 г. стипендия за обучение във Философския факултет на Университета „Коменски“ получава Виктор Смолей (1910 – 1992), ви-

ден словенски словакист, който в периода 1947 – 1976 г. преподава словашки език в Люблянския университет и сътрудничи на братиславския лекторат по словенски език.

Първите семинари по словенски език се провеждат през акад. 1939/1940 г. под ръководството на Йозеф Амбруш (1914 – 1993), който по това време е асистент в Славянския семинар за руски език и литература, а по-късно става изявен литературен историк. По време на Втората световна война, по обясними причини, обучение по словенски език не се провежда. През акад. 1946/1947 г. лекторатът възобновява дейността си, макар и отново само за една година. Преподавател по словенски език става учителят от Държавната гимназия в Търнава Ян Костиха (1916 – 1977) – основател и ръководител на Клуба на приятелите на словенския език и култура. След почти 20-годишно прекъсване, причина за което е създалата се обществено-политическа ситуация, през акад. 1965/1966 г. Я. Костиха отново се завръща във Факултета.

През 1964 г. във Философския факултет в Братислава е основана Катедра по славистика и индоевропеистика, чиято заслуга е на проф. Шимон Ондруш (1924 – 2011)³⁾. Освен славянско и индоевропейско сравнително езикознание, като самостоятелни дисциплини се развиват българската, полската и сърбохърватската филология (Ondruš & Hut'ánová, 1993: 11). Осигурени са и предпоставки за развитието на лектората по словенски език. През акад. 1966/1967 г. постът на лектор по словенски език се заема от Витязослав Хечко (1919 – 1972) – редактор, поет и преводач, който участва в съставянето на „Словашко-словенския речник“ (1976) и „Словенско-словашкия речник“ (1983). Освен словенски език той води и словенска литература и пише първите словашки учебници, предназначени за обучението по словенски език – *Slovensko berilo* (1972) и *Základy slovinskej gramatiky* (1978). Преждевременната му смърт прекратява един надежден етап в развитието на обучението по словенски език. През летния семестър на акад. 1972/1973 г. обучението за кратко се поема от словенския професор словакист Андрей Розман (1947), който по това време е студент във Философския факултет в Братислава. През следващата година в редуцирана форма часовете се водят от именития езиковед и славист Ян Станислав (1904 – 1977)⁴⁾. От акад. 1974/1975 г. до 1986/1987 г. лекторатът се ръководи успешно от гимназиалния учител Мелихар Вацлав (1916 – 2013).

С преподавателската дейност на Мелихар Вацлав приключва периодът на местните, т.е. на словашките лектори по словенски език. Положението на словенския лекторат във Философския факултет в Братислава се променя коренно след възникването на самостоятелната Словенска република през 1991 г. От акад. 1992/1993 г. датира континуалното обучение по словенски език от командировани от Словения лектори, което протича в рамките на новата концепция за славянски изследвания и междуфакултетските спогодби

за обмен на лектори. Ясна Хонзак Яхич (1948) е първата словенска лекторка, която пристига по покана на тогавашния декан на Философския факултет доц. Иван Слимак. За словашките студенти тя пише учебника *Slovenščina za Slovake* (1995). През акад. 1994 – 1996 г., вече в рамките на билатерално споразумение между двете държави, лекторка е Аленка Шалей (1963). Освен във Факултета тя преподава словенски език и в Славянската гимназия в Братислава. След нея, през акад. 1996/1997 г., идва Дария Якше (1969), която в продължение на 6 години води часове по словенски език както във Философския факултет, така и в Славянската гимназия. По време на престоя ѝ се засилва сътрудничеството между словенския лекторат и Посолството на Словенската република в Словакия, с чието съдействие се реализират редица културни мероприятия. Дейността на Дария Якше се продължава успешно от Саша Войтехова Поклач (1977), която постъпва през акад. 2002/2003 г. Тя е авторка на учебника *Slovinský jazyk v praxi 1* (2014), а в съавторство с Милослав Войтех издава *Kapitoly zo slovensko-slovinskej konverzácie* (2014). В периода 2003 – 2008 г. преподава словенски език и във Философския факултет на Университета „Константин Философ“ в Нитра. Благодарение на нейната активност броят на студентите, изучаващи словенски език, непрекъснато се увеличава. Само през настоящата акад. 2019/2020 г. курсовете на словенския лекторат са посещавани от около 80 студенти. От 2006 г. лекторатът организира учебни екскурзии за студентите, предлага също и езикови курсове за граждани. През 2016 г. в Катедрата по славянски филологии като главен асистент започва работа Светлана Кмцова, чиято педагогическа и научна дейност е свързана със словенистиката.

Една от ключовите личности, чието дело намира своето продължение в дейността на днешния словенски лекторат, е Мелихар Вацлав – гимназиален учител по словашки и немски език, редактор, университетски преподавател, автор на учебни пособия и преводач. Роден е на 22 април 1916 г. в Травница – община в Южна Словакия с етнически смесено население. В биографията си той пише, че на младини узнал какво е бедност и нищета, но още от детските си години мечтаел да получи добро образование (Václav, 2011: 332). Завършва Държавната гимназия в Левице, а в периода 1935 – 1939 г. следва словашки език и литература и немски език и литература във Философския факултет на Университета „Коменски“. По време на следването си е настанен в католическия интернат „Сворадов“⁵⁾. Наред със семейното възпитание престоят му там определя неговия мироглед и политическа ориентация. Активно се включва в католическата студентска организация *Moyses* и в Центъра на словашките студенти католици. Благодарение на реципрочния обмен със Словенската асоциация на студентите през акад. 1938/1939 М. Вацлав пристига в Люблянския университет, където се заражда неговата безкрайна любов към словенската литература и

култура. През 1939 г. започва работа в Учителската академия в Братислава. По време на Първата словашка република, през 1942 г., за кратко работи в Института за пропаганда като преводач редактор на статии за Словакия от немски списания. Този факт от неговата биография по-късно оказва влияние върху някои събития от живота му. След година се връща към педагогическите си занимания, непрекъснато се ангажира с просветна дейност, работи и в „Матица словашка“⁽⁶⁾ (Matica slovenská). През 1953 г. постъпва на работа в Словашкото педагогическо издателство, където е завеждащ редакцията за словашки и руски език. Включва се и като автор на нови учебници по словашки език, читанки и други учебни помагала. През 1958 г. Словашката комунистическа партия го определя като „неблагонадежден“ и той е принуден да напусне издателството. В тази трудна житейска ситуация М. Вацлав е приет като учител в Средното училище по машиностроене в Братислава, където, доволен, че може да се отдаде на своята професия и призвание, преподава словашки език и литература и немски език до пенсионирането си.

Мелихар Вацлав продължава да развива своя интерес към словенския език и литература и с любов го предава на студентите от Философския факултет в Университета „Коменски“ в Братислава. През акад. 1974/1975 г. тогавашният ръководител на Катедрата по славистика и индоевропеистика проф. Шимон Ондруш му предоставя възможност да заеме позицията на местен лектор по словенски език, на която остава до 1986/1987 г. Въпреки че лекторската му дейност е белязана от противоречивото време, всяка година той води групи от 10 – 16 студенти и освен с граматика и лексика ги запознава с реалиите, културата и литературата на Словения. Става дума за избираеми курсове за студентите по славистика и словашки език и литература. През първите години Мелихар Вацлав има по два часа, а през следващите – по един час седмично. За целите на обучението използва учебник по словенски език за чужденци, издаден в Любляна, и читанката Slovensko berilo, издадена през 1972 г. от тогавашния лектор Витязослав Хечко. А езиковите си умения усъвършенства на летните семинари по словенски език в Любляна, където наред със създадените вече контакти установява и нови полезни връзки.

За развитието на словашко-словенските културни взаимоотношения Мелихар Вацлав в значителна степен допринася още с преводаческата си дейност, на която се посвещава и в преклонна възраст. Неслучайно редакцията на сп. Revue svetovej literatúry отбелязва, че „Мелихар Вацлав на 92 години е без съмнение най-жизненият словашки преводач“ (2008: 149). Първият му отпечатан превод е на романа на Прежихов Воранц Jamnica (Jamnica, 1949). След дълго прекъсване, причина за което е тогавашната политическа обстановка, е публикуван преводът му на пиесата Paholci (Hlapci, 1963), дело на един от най-изтъкнатите словенски писатели Иван Цанкар. След това излиза приказката от писателя Бен Жупанчич Chlapček a stožiar (Deček Jarbol, 1965), а през

1972 г. – преводът на романа на Андрей Хинг *Les a bralo (Gozd in pečina)*, който е последният му превод в книжен формат. Много повече на брой са неговите преводи в списания като *Literárny týždenník*, *Revue svetovej literatúry* и др., публикувани главно през 80-те години на XX в. От подбора на автори се вижда, че Вацлав постоянно следи развойните тенденции в словенската поезия и проза и за словашките читатели избира най-добрите достижения. Сред авторите, които представя на словашката аудитория, се открояват имената на писатели като: Яни Вирк, Драго Янчар, Андрей Блатник, Андрей Хинг, Тоне Селишкар, Бранко Градишник, Полона Главан, Винко Мьодерндорфер, Павле Зидар, Нина Кокел и др. и на поети като: Алоиз Ихан, Милан Йесих, Милан Клеч, Нежа Мауер, Цирил Злобец, Кайетан Кович, Марко Кравос, Томаж Шаламун, Саша Вегри и др. Много от неговите преводи обаче остават непубликувани.

На Мелихар Вацлав са присъдени няколко награди – така например за работата си в „Матица словашка“ получава две благодарствени грамоти и плакет на д-р Йозеф Шкултети⁷⁾, а за дългогодишната си педагогическа дейност – званието „заслужил учител“. През 2011 г. деканът на Философския факултет на Университета „Коменски“ го удостоява с паметен медал за заслуги към Алма матер. Неговото име носи отворената за студенти и граждани библиотека в Посолството на Словенската република в Братислава, на която той дарява собствената си библиотека.

До края на ползотворния си живот Мелихар Вацлав запазва своята виталност, пословичната си одухотвореност, оптимизъм и добронамереност. Умира на 19 юли 2013 г. на 97-годишна възраст. Любовта му към словенския език и култура се превъплъщава в преводите, дългогодишното преподаване на словенски език и култура, личните контакти със словенски педагози и писатели, което, от своя страна, е огромен принос за сближаването и взаимното опознаване на културите на двата народа. Изборът на преведените от него творби оказва положително влияние върху рецепцията на словенската литература в Словакия. Както отбелязва литературният историк и преводач Ян Янкович (2005: 139), „преводаческата дейност на Вацлав от края на 80-те и на 90-те години е доказателство, че при благоприятни условия неговият талант и умения могат да бъдат общополезни и в по-голям мащаб“. Благодарение на неговата личност и дело и разбира се, с подкрепата на Философския факултет на Университета „Коменски“ и Катедрата по славянски филологии, на Центъра за словенски език като втори и чужд език и Посолството на Словенската република в Братислава се създават традиции, които успешно се продължават от словенските лектори. Значимостта на лектората по словенски език и култура се изразява не само по отношение на образованието и науката. Той предоставя и отлични възможности за развиване и задълбочаване на културните контакти между Словения и Словакия.

БЕЛЕЖКИ

1. От по-широка историческа перспектива е необходимо да се спомене, че тази единствена по рода си словашка университетска катедра, в която се изучават южнославянските езици и литератури, е основана през 1964 г. под името Катедра по славистика и индоевропеистика, а през 1986 г. е преименувана на Катедра по славянски филологии.
2. За мероприятията, организирани от лектората по словенски език и неговата публикационна дейност, вж. напр. Kmečová, 2014a, Kmečová, 2014b, Kmečová, 2017.
3. Професор Шимон Ондруш се занимава със сравнително славянско и индоевропейско езикознание, етимология, старобългарски език, общо езикознание и история на езикознанието. От 1981 г. е член на Комитета за чехословашко-българско приятелство при Чехословашкото общество за международни отношения в Прага. За заслуги в развитието на българистиката в Словакия през 1975 г. е удостоен с орден „Кирил и Методий“ – първа степен.
4. Професор Ян Станислав полага основите на историческото изследване на словашкия език, занимава се с диалектология, старобългарски език, проучва езиковите и културните контакти във Великоморавия, както и делото на св. св. Кирил и Методий. Синтез на научното му творчество представлява петтомната „История на словашкия език“ (Dejiny slovenského jazyka (1956 – 1973)).
5. От основаването му през 1922 г. до 1945 г. студентският дом „Сворадов“ (по името на св. Сворад) става средище на словашката католическа интелигенция. Построен е на мястото на сиропиталището „Св. Алжбета“ като първото модерно студентско общежитие в Братислава за настаняване на студенти католици след основаването на Университета „Коменски“ през 1919 г.
6. През 1861 г. в гр. Мартин (Средна Словакия) е свикано събрание, което провъзгласява целите и изискванията на словашкия народ. То става основата на културно-просветителската организация на словаците „Матица словашка“ (Matica slovenská), която възниква на 4 август 1863 г.
7. Д-р Йозеф Шкултети (1853 – 1948) е словашки литературен критик, историк, езиковед, публицист и преводач. От 1919 г., заедно с литературния историк Ярослав Вълчек, е пожизнен уредник на „Матица словашка“.

ЛИТЕРАТУРА

- Архив на Университета „Коменски“ в Братислава. *Трудово досие на хонорувания преподавател Мелихар Вацлав за летния семестър на 1985/1986 г.*
- Литературен архив на Словашката национална библиотека. Фонд „Мелихар Вацлав“.
- Регистратура на Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава. Протоколи от заседания на Катедрата по славистика и индоевропеистика и Катедрата по славянски филологии.

Регистратура на Филозофския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава. Списък на лекциите на Филозофския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава.

REFERENCES

- Archív Univerzity Komenského v Bratislave. *Výkaz prác externého učiteľa Melichara Václava za letný semester 1985/1986.*
- Dobříková, M. (2012). Jazykovedná slavistika na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. In: Žeňuch, P. *Slovenská slavistika včera a dnes*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 94 – 105.
- Jankovič, J. (2005). *Slovník překladatelův s bibliografiou překladov z macedónčiny, srbčiny, chorvátčiny a slovinčiny*. Bratislava: Juga – Veda.
- Kačírek, L. (2010). Viktor Smolej a jeho prínos pre rozvoj slovensko-slovinských vzťahov. In: Vojtechová Poklač, S. & Vojtech, M. *90. výročie vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Lubľane – 90. letnica ustanovitve Univerze v Ljubljani in Univerze Komenskega v Bratislavi*. Bratislava: Univerzita Komenského, 16 – 28.
- Kmecová, S. (2014a). 20. výročie slovinského lektorátu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. In: *Slovenská reč*, 79 (1 – 2), 78 – 88.
- Kmecová, S. (2014b). Slovenistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v premenách. In: Dobříková, M. & Vojtech, M. *Philologica LXXIII*. Bratislava: Univerzita Komenského, 79 – 89.
- Kmecová, S. (2017). Melichar Václav a jeho miesto v dejinách slovenskej slovenistiky. In: Slobodník, M. & Glossová, M. *95 rokov Filozofickej fakulty UK. Pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej obce*, 468 – 485. *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice*. Fond Melichar Václav.
- Ondruš, Š. & Huťanová, J. (1993). Slovanské filológie. Porovnávacia jazykoveda a porovnávacia literárna veda. In: *Slavistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Stimul, 2 – 23.
- Registratúrne stredisko Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave: *Zápisnice zo zasadnutí Katedry slavistiky a indoeuropeistiky a Katedry slovanských filológií*.
- Registratúrne stredisko Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave: *Zoznamy prednášok Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*.
- Revue svetovej literatúry*, 2008 (3).
- Švaral, P. (2000). Sodelovanje slovaških in slovenskih študentov v organizaciji Pax Romana. *Zgodovinski časopis*, 54 (3), 449 – 455.

Václav, M. (2001). Tridsiate až päťdesiate roky slovensko-slovinských literárnych stykov. *Pančíková, M. Philologica LIII*. Bratislava: Univerzita Komenského, 67 – 69.

LECTURESHIP OF SLOVENE LANGUAGE AT THE FACULTY OF ARTS OF THE COMENIUS UNIVERSITY IN BRATISLAVA IN THE CONTEXT OF SLOVAK-SLOVENE CULTURAL RELATIONSHIPS

Abstract. The first part of the paper deals with the history of Slovene studies at the Faculty of Arts of the Comenius University in Bratislava as well as the personalities who contributed to its development. The second part focuses mainly on the personality of the significant Slovenist Melichar Václav and his activities as a lecturer and translator. The author mentions his participation in the international youth Catholic organizations Pax Romana and Slavia Catholica, thanks to which he could spend one semester of the 1938 –1939 academic year at the University of Ljubljana, where he became familiar with Slovenian language and culture. Change of the political system in Czechoslovakia in 1948 had a negative impact on his social status and promising career as an editor. In 1974 he was given the opportunity to teach Slovenian language at the Faculty of Arts of the Comenius University in Bratislava, where he worked as a lecturer until 1987. His diligent work meant a significant contribution to the development of the Slovak-Slovenian cultural relations and his translations positively influenced the Slovenian literature reception in Slovakia.

Keywords: Slovene studies; Faculty of Arts; Comenius University in Bratislava; Slovak and Slovenian lecturers in Slovenian; Melichar Václav

✉ **Mag. Dr. Svetlana Kmecová**

ORCID iD: 0000-0003-4629-4115

Department of Slavic Studies

Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava

2, Gondova St.

814 99 Bratislava, Slovakia

E-mail: kmecova35@uniba.sk